

KSIĄŻKI ZABAWKI JAKO TYP KSIĄŻKI DLA DZIECI

Artykuł został poświęcony gatunkowi książek zabawek. Przedstawiłam w nim definicje i funkcje tego typu publikacji. Następnie analizie statystycznej poddałam informacje zawarte w bazie danych książek zabawek. Wyniki tej analizy posłużyły do opisu sytuacji na polskim rynku książek zabawek. Ustaliłam wielkość produkcji tego typu pozycji ze względu na rok wydania i wydawców, a także najpopularniejsze serie wydawnicze. Określiłam, którzy autorzy i ilustratorzy są twórcami największej liczby książek zabawek. Przedstawiłam również dane dotyczące treści oraz typów publikacji tego rodzaju i dołączanych do nich dodatków. Ponadto zaprezentowałam sylwetki twórców, w których dorobku znalazło się wiele książek zabawek oraz największe wydawnictwa zajmujące się ich publikacją.

KSIĄŻKI ZABAWKI – ZAGADNIENIA FORMALNE

Pojęcie „książka zabawka” składa się dwóch elementów, które wskazują na to, że definiowany obiekt ma cechy przypisywane zarówno książkom, jak i zabawkom. W literaturze przedmiotu spotyka się dwa niemal identyczne pojęcia: „książka-zabawka” i „książka zabawka”. Pomimo ich podobieństwa, można zaobserwować pewną istotną różnicę – łącznik występujący w pierwszym pojęciu wskazuje na to, że obie jego składowe są równorzędne. Tak więc pozycja taka jest w równej mierze książką, jak i zabawką. Budowa drugiego pojęcia sugeruje, iż przedmiot jest przede wszystkim książką, a w dalszej kolejności zabawką.

Bardzo prostą definicję „książki-zabawki” podaje Grażyna Lewandowicz-Nosal, według której jest to „przedmiot wykorzystywany przez dzieci do zabawy a łączący w sobie jednocześnie cechy i książki, i zabawki”¹. Natomiast Małgorzata Chrobak, nawiązując do koncepcji folkloru dziecięcego Jerzego Cieślakowskiego, uważa za książki zabawki „twory, które (...) łączą w sobie określoną twórczość literacką adresowaną do dzieci lub na ich potrzeby adaptowaną literaturę dla dorosłych z dziecięcym widzeniem świata”².

---

¹ G. Lewandowicz-Nosal, *Książki zabawki*, „Guliwer” 2007, nr 1, s. 72.

² M. Chrobak, *Książka czy zabawka, czyli o nowym rozdziale literatury dla dzieci*, [w:] *Sezamie, otwórz się!: z nowszych badań nad literaturą dla dzieci i młodzieży w Polsce i za granicą*, pod red. A. Bałuch, K. Gajdy, Kraków 2001, s. 50.

W języku angielskim nie istnieje bezpośredni odpowiednik pojęcia „książka zabawka”. Samo wyrażenie *toy book* (co można tłumaczyć jako „książka zabawka”) nie oznacza tej samej kategorii publikacji, o której możemy mówić w stosunku do polskiego pojęcia: tym mianem określa się książki obrazkowe.

Angielski równoważnik „książki zabawki” – *movable book* można przetłumaczyć jako „książkę ruchomą”. Jest on traktowany jako synonim podgatunku książki ruchomej zwanego *pop-up book*. Obszerną definicję „książki ruchomej” podaje Susan Lee Hendrix: „książka, która różni się od zwykłej książki o płaskich stronach. Różnica ta może pojawić się dzięki dołączeniu urządzeń poruszanych przez czytelnika, bądź uruchamianych automatycznie podczas otwierania książki; różnica może się również zaznaczać poprzez odmienność formy – książki takie zrywają ze zwykłą postacią książek jako okładek okalających strony”³. Według tej autorki do grupy „książek ruchomych” można zaliczyć wszystkie publikacje, które nie są statyczne i dwuwymiarowe⁴.

Pop-up book („książka rozkładanka”) to termin, który bywa używany jako określenie jakichkolwiek trójwymiarowych lub ruchomych książek oraz pozycji wyposażonych w papierowe elementy służące do interakcji⁵. Kolejnym terminem stosowanym w anglojęzycznej literaturze przedmiotu jest wyrażenie *interactive children’s book*, które można tłumaczyć jako „interakcyjne książki dla dzieci”. Tym mianem określa się „podgrupę książek dla dzieci, która wymaga udziału i interakcji czytelnika”⁶.

Rysunek 1 ilustruje zależności pomiędzy pojęciami stosowanymi w anglojęzycznej literaturze przedmiotu. Terminy *interactive children’s book*, *movable book* i *pop-up book* nie są wobec siebie synonimiczne, można zaobserwować ich hierarchiczność: najwyższą kategorią jest w tym przypadku „książka interakcyjna”, w jej obrębie zawiera się termin „książka ruchoma”, której to odmianą jest „książka rozkładanka”.

---

³ S. L. Hendrix, *Popup Workshop : Computationally Enhanced Paper Engineering for Children*, s. 270, [online] http://13d.cs.colorado.edu/~hendrixs/dr_diss/dissertation.pdf [dostęp: 10.04.2013].

⁴ Zob. tamż, s. 42.

⁵ Zob. M. Hiner, *A Short History of Pop-ups*, [online] <http://www.markhiner.co.uk/history-text.htm> [dostęp: 10.04.2013].

⁶ *Interactive children’s book*, [online] http://en.wikipedia.org/wiki/Interactive_children's_book [dostęp: 10.04.2013].

Rysunek 1. Zależności pomiędzy terminami stosowanymi w odniesieniu do książki zabawki

Źródło: opracowanie własne.

Książki zabawki jako pozycje przeznaczone dla dzieci realizują szereg funkcji, które związane są zarówno z ich treścią, jak i formą. Głównym celem większości książek zabawek jest prezentacja pewnych zjawisk i pojęć, wzbogacanie wiedzy, podnoszenie umiejętności, wspieranie rozwoju sensoryczno-motorycznego. Publikacje tego typu realizują cele kształcenia, pełniąc funkcję edukacyjno-poznawczą. Obok edukowania, pozycje te zaspokajają potrzebę zabawy i dostarczają rozrywki, a tym samym pełnią funkcję ludyczną. Kolejną funkcją realizowaną przez książki zabawki jest funkcja aktywizująca. Wydawnictwa takie skłaniają dzieci do aktywności i rozwijają ich inwencję twórczą, wspólne przeżywanie lektury przez dzieci i ich rodziców. Zacieśnianie więzi międzypokoleniowych jest uwidocznieniem funkcji emocjonalnej. Dodatkowo obecność książki zabawki w życiu dzieci związana jest również z próbą wprowadzenia ich w świat książek i literatury⁷.

W literaturze przedmiotu nie ukonstytuował się jeden sposób podziału książek zabawek na gatunki. Swoje podziały wprowadzają poszczególni badacze, m.in. Marek Kątny i Agnieszka Maroń, pewien rodzaj podziału można zauważyć również w obrębie katalogu haseł przedmiotowych Library of Congress.

Marek Kątny wprowadza 2 podziały: pierwszy, który odnosi do publikacji XIX-wiecznych i drugi, pozwalający na sklasyfikowanie wydawnictw z XX i XXI wieku. Książki zabawki

⁷ Zob. S. Frycie, M. Ziółkowska-Sobecka, *Leksykon literatury dla dzieci i młodzieży*, Piotrków Trybunalski 1999, s. 99; M. Kątny, *Znaczenie książeczki-zabawki dla rozwoju osobowości dziecka w wieku przedszkolnym*, [w:] *VIII Kielecki Festiwal Nauki, 15–30 września 2007*, pod red. Z. Steciak. Kielce 2008, s. 97–100; A. Mizera, *Książka-zabawka jako nowe zjawisko na rynku księgarskim*, „Bytomskie Zeszyty Pedagogiczne” 2003, nr 7, s. 92–93.

powstałe w XIX wieku dzieli na 3 grupy: rozkładanki, książeczki wyłącznie z obrazkami (w tym książeczki z „wykrojnika” i książeczki z obrazkami trójwymiarowymi) oraz pozycje przypominające gry⁸. Według Marka Kątnego publikacje z XX i XXI wieku mogą zostać podzielone na: książki wyposażone w elementy ruchome, tomiki służące kształceniu języków obcych i wydawnictwa aktywizujące, które czasem przypominają gry (w tym „manipulantki”, czyli książeczki: gry, z elementami elektronicznymi, okienka, z puzzlami, „magiczne oko” oraz przestrzenne z elementami ruchomymi⁹.

Agnieszka Maroń wymienia następujące rodzaje książek zabawek: harmonijki, wyposażone w klapki, z *volvellami*, arlekinady, *doll books/toilet books*, typu *peepshow*, metamorfozy, dźwiękowe, grające, szmacianki, gumowe, rozkładanki, trójwymiarowe oraz z dołączonymi lub wbudowanymi elementami¹⁰.

Amerykańska Biblioteka Kongresu w słowniku haseł przedmiotowych zamieszcza termin „książka zabawka”, jako hasła o węższym znaczeniu pojawiły się tam książki: harmonijki typu *flag books*, świejące w ciemności, muzyczne, z trójwymiarowymi obrazkami, rozkładanki, pachnące, typu „przesuń i porusz”, z efektami dźwiękowymi, z rozdzielonymi stronami do dobierania, kolorowanki, z elementami wykonanymi z różnych materiałów i tkanin, do dotykania, tunele, rozkładanki (rozkładane w pionie), a także kineografy i arlekinady.

Autorski sposób podziału gatunkowego książek zabawek, stworzony na potrzeby pracy magisterskiej został przedstawiony w dalszej części artykułu¹¹.

KSIĄŻKI ZABAWKI OPUBLIKOWANE W POLSCE W LATACH 1961–2012

ANALIZA STATYSTYCZNA

W bazie stworzonej na potrzeby pracy magisterskiej (Baza Danych Książek Zabawek – BDKZ) zgromadzono 1168 opisów bibliograficznych książek zabawek. Jako źródło posłużył katalog komputerowy Biblioteki Narodowej (BN), w którym rejestrowane są wszystkie nowe nabytki BN od 1994 roku, książki ogłoszone w *Przewodniku Bibliograficznym* od 1945 roku, około 75% zbiorów BN z kolekcji książek polskich

---

⁸ Zob. M. Kątny, s. 98.

⁹ Zob. tamże, s. 98–100.

¹⁰ Zob. A. Maroń, *Harmonijki, tarcze, klapki i żaluzje – książka zabawka na przestrzeni dziejów*, „Bibliotheca Nostra” 2011, nr 4 (26), s. 61–70.

¹¹ Zob. A. Sołtysiewicz, *Książki zabawki – definicje i podział gatunkowy*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja : między podziałami a wspólnotą IV*, pod red. J. Dzieniakowskiej i M. Olczak-Kardas, Kielce 2015, s. 188–192.

i zagranicznych wydanych od 1801 roku oraz dokumentów życia społecznego. W bazie BDKZ uwzględniono pozycje, które w katalogu komputerowym Biblioteki Narodowej ze względu na przedmiot zostały skatalogowane pod hasłem „książki zabawki”. Pod uwagę wzięto jedynie książki określone jako „książki zabawki” pomimo tego, że potencjalnie w katalogu BN występuje znacznie więcej książek zabawek, których nie opatrzono tym hasłem – ze względu na dużą liczbę opisów bibliograficznych, które należałoby przejrzeć, a które nie wyróżniają się spośród innych książek żadną specyficzną, łatwą do wyszukania automatycznego cechą. Każda występująca w zestawieniu pozycja została dodatkowo przyporządkowana do określonego typu. Następnie dokonano analizy statystycznej stworzonej bazy, której wyniki przedstawiono w dalszej części tekstu. BDKZ została potraktowana jako reprezentatywny zbiór książek zabawek, który posłużył do wyciągnięcia wniosków dotyczących stanu tego segmentu rynku książki dla dzieci w Polsce.

W bazie BDKZ znajdują się pozycje powstałe między 1961 a 2012 rokiem. Dziesięć tytułów nie posiada określonej dokładnie daty wydania, wydano je pomiędzy 2000 a 2009 rokiem. Z lat 1961–1989 pochodzą jedynie dwie publikacje: *Ubieramy Misią*¹² (1961 rok) Janiny Krzemińskiej i *Nasza Podróż*¹³ Tadeusza Kubiaka (1963 rok).

Z dostępnych danych wynika, że w okresie do 1989 roku w Polsce wydawano bardzo nieliczne książki zabawki, jednakże pod uwagę należy wziąć możliwość niepełnej rejestracji takich wydawnictw w katalogu komputerowym BN – dostępne są w niej jedynie opisy książek ogłoszonych w *Przewodniku Bibliograficznym* od 1945 i nabytki biblioteki od roku 1994. Ze względu na takie uwarunkowania dane zebrane w bazie BDKZ mogą być niereprezentatywne. W katalogu BN nie oznaczono jako książki zabawki między innymi wydanych w latach 70. i 80. XX wieku książek Wojtęcha Kubaśty, Tadeusza Dąbrowskiego i Elżbiety Burakowskiej oraz serii książeczek z naklejkami Krajowej Agencji Wydawniczej wydawanej w latach 1979–1987.

Opierając się na danych dotyczących liczby książek zabawek opublikowanych od 1990 roku można wskazać, że rozwój tej części rynku produkcji książek dla dzieci nie był gwałtowny aż do 2007 roku, kiedy to zanotowano ponad dwukrotny wzrost liczby publikowanych książek zabawek (około 133% w skali roku). Najwięcej pozycji tego typu wyprodukowano w 2008 roku – 215, zaś w 2009 nastąpił gwałtowny spadek wielkości

---

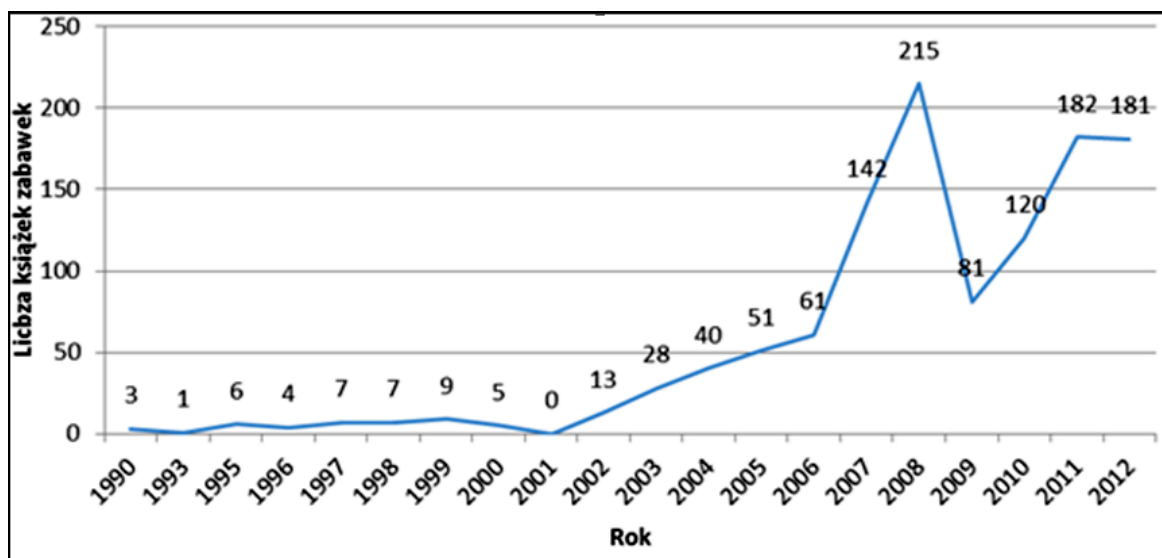
¹² Zob. J. Krzemińska, *Ubieramy misią*, Warszawa 1961, 12 k.

¹³ Zob. T. Kubiak, J. Makowski, *Nasza podróż*, Warszawa 1963, 7 k.

produkcji tytułów do 81 (62% w skali roku). Spadek ten można tłumaczyć nasyceniem się rynku książkami zabawkami, gdyż w tym okresie na rynku wielkość produkcji wydawniczej obniżyła się nieznacznie (w 2008 roku wydano 28 248 tytułów, a w 2009 – 28 128)¹⁴.

W okresie 2000–2012 średnia wielkość produkcji książek zabawek wynosiła około 86,1 książki na rok. Liczba wydawanych w tych latach książek zabawek wahała się: po etapie powolnego wzrostu w latach 2001–2006, w 2008 nastąpił gwałtowny skok produkcji (do 215 tytułów), zaś w następnym roku (2009) daje się zaobserwować równie gwałtowny spadek do 81 tytułów. W kolejnych latach (2010–2011) produkcja tego typu książek ponownie rosła, a w dwóch ostatnich latach (2011–2012) utrzymuje się ona na stałym dość wysokim poziomie (około 180 tytułów). Na Wykresie 1 przedstawiono liczbę książek zabawek opublikowanych w latach 1990–2012.

Wykres 1. Książki zabawki opublikowane w latach 1990–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDKZ.

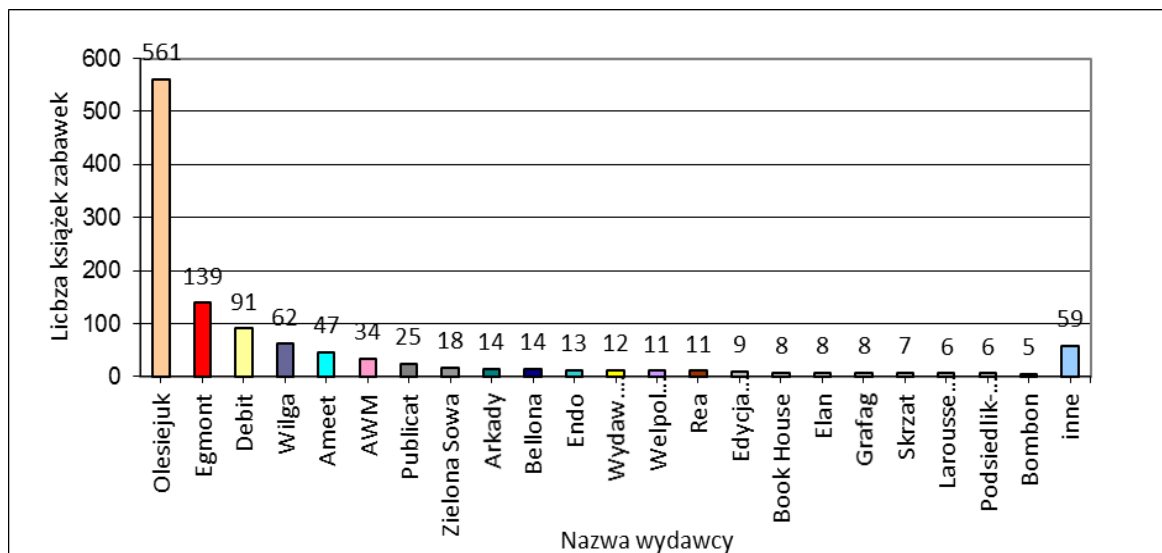
W bazie BZDK występują pozycje 51 wydawców. Najwięcej opublikowanych książek zabawek mają w dorobku wydawniczym Olesiejuk, Egmont, Debit, Wilga, Ameet, AWM i Publicat. Wielu wydawców występujących w bazie BDKZ opublikowało tylko jeden lub dwa tytuły – książki zabawki nie są podstawą, ani dużą częścią ich ofert wydawniczych.

Wykres 2 ukazuje różnicę w liczbie tytułów produkowanych przez dwudziestu dwóch największych wydawców. Niekwestionowanym liderem na rynku książki zabawki jest Olesiejuk (Firma Księgarska i Wydawnictwo) – udziały tej firmy w produkcji wynoszą

¹⁴ Zob. *Ruch Wydawniczy w Liczbach LV : 2009*, [online] <http://bn.org.pl/download/document/1302164929.pdf> [dostęp: 28.04.2013].

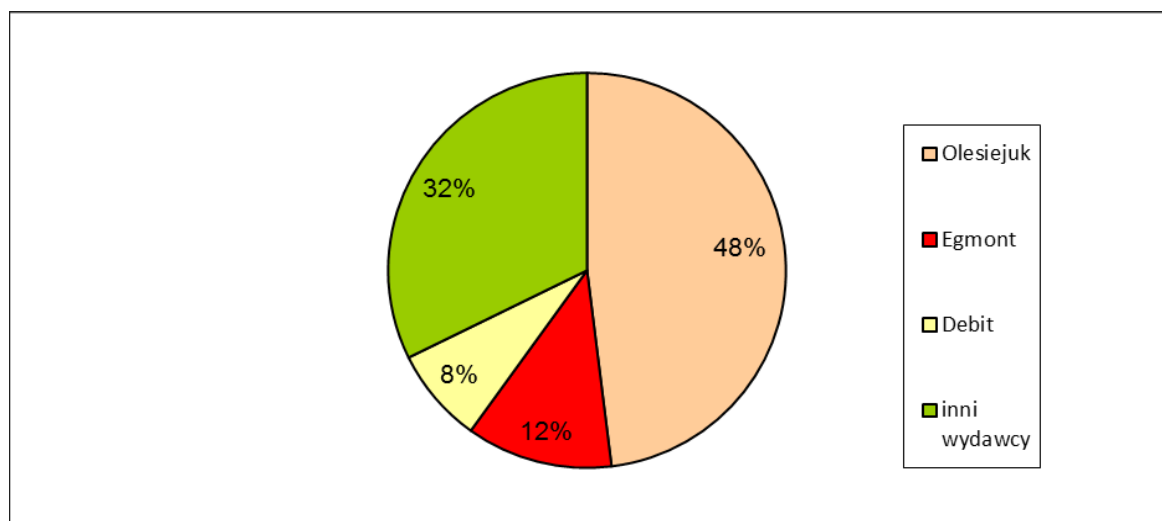
niemal połowę – 48%. Wiele książek zabawek publikuje Egmont, a trzecim co do wielkości wydawcą tego typu pozycji jest Debit. Te trzy wydawnictwa wyprodukowały wspólnie 68% tytułów (ponad 2/3), które uznano za książki zabawki. Udział tych trzech wydawców w produkcji książek zabawek przedstawia Wykres 3.

Wykres 2. Książki zabawki opublikowane przez 22 największych wydawców, dane z bazy BZKD

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDKZ.

Wykres 3. Procentowy udział tytułów Olesiejuka, Egmontu i Debitu w bazie BDKZ

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDKZ.

Na podstawie bazy nie można wyróżnić wielu twórców, którzy są autorami lub ilustratorami większej liczby książek zabawek. Twórcy wielu książek zabawek występują w bazie najrzadziej. Aż stu trzydziestu dwóch spośród autorów i stu dziewiętnastu spośród

ilustratorów jest twórcami wyłącznie jednej pozycji w bazie. Maksymalna liczba stworzonych dzieł wynosi: 34 dla jednego autora i 26 dla jednego ilustratora. Dane te dowodzą, że bardzo niewielu artystów zajmuje się wyłącznie tworzeniem książek zabawek.

Najwięcej książek zabawek znajdujących się w bazie BDKZ stworzyli Agnieszka Frączek (autorka 34 pozycji) i Andrzej Chalecki (ilustrator 26 publikacji). Dużym dorobkiem może pochwalić się również David Crossley, który napisał 19, a zilustrował 17 książek zabawek. Wiele pozycji zilustrowała również grupa grafików firmy Disney – Disney Storybook Artists.

W bazie brak pozycji najbardziej uznanych światowych twórców książek zabawek, takich jak Lothara Meggendorfer, David A. Carter, David Pelham, Jan Pieńkowski, Ib Penick, Tor Lokvig, John Strejan, Bennett Cerf, Ron van der Meer i Kees Moerbeek. Większość książek autorów i ilustratorów znanych na świecie w ogóle nie została opublikowana w Polsce. Warto zwrócić uwagę na to, że w naszym kraju żaden z wydawców nie podjął się publikowania książek zabawek napisanych i zilustrowanych przez Jana Pieńkowskiego. Pieńkowski pracujący w Wielkiej Brytanii, wydaje swe książki w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Stanach Zjednoczonych, jest z pochodzenia Polakiem.

Dzieła niektórych znanych światowych twórców książek zabawek zostały zarejestrowane w katalogu komputerowym BN, ale z powodu nieopisania ich hasłem „książka zabawka” nie znalazły się one w bazie BDKZ. Są to między innymi książki Vojtěcha Kubašty i Roberta Sabudy.

Spśród 1168 tytułów znajdujących się w bazie BDKZ aż 1006 pozycji to książki tłumaczone z języków obcych na język polski, co stanowi 86% wszystkich opisanych pozycji. Jedynie 158 pozycji (14%) zostało napisanych i zilustrowanych przez polskich autorów. W przypadku trzech pozycji nie udało się rozstrzygnąć kwestii autorstwa, a co za tym idzie ustalenia, czy były one tłumaczone na język polski, czy nie.

Ponad połowa książek z bazy danych BDKZ należy do określonych serii wydawniczych, grupę tę stanowią 633 pozycje (54,2%). W bazie występują 183 różne serie. Najwięcej tytułów składa się na następujące serie: *Baśniowe Opowieści* (26) i *Książeczka Dźwiękowa* wydawnictwa Olesiejuk (21), *Księżniczka Egmontu* (16) i *Wesołe Bajki : puzzle AWM* (16).

Pewna część książek zabawek, które zestawiono w bazie BDKZ nie jest nowym, oryginalnym wytworem autorów. Najczęściej są to adaptacje znanych dzieł literackich (takich jak *Rzepka* Juliana Tuwima, *Kubuś Puchatek* A. A. Milne'a – 4 pozycje), opatrzone elementami ruchomymi lub aktywizującymi nowe wydania baśni, bajek, legend narodowych i podań ludowych. Do grupy adaptacji zaliczyć można również książeczki oparte na opowieściach biblijnych. W bazie BDKZ występuje 137 adaptowanych książek zabawek:

13 z nich to opowieści biblijne, a pozostałe 124 nawiązują treścią do bajek, baśni i innych dzieł literackich.

Każda pozycja występująca w bazie BDKZ została zaklasyfikowana do określonego typu książek zabawek, zgodnie ze stworzonym na potrzeby pracy magisterskiej podziałem gatunkowym. Klasyfikacji tej dokonano na podstawie elementów opisu bibliograficznego, między innymi: nazwy serii, dodatków, podtytułu, tytułu i uwag. W sytuacjach, w których rozstrzygnięcie nie było możliwe posłużono się krótkimi opisami i fotografiami konkretnych książek, które znaleziono w witrynach internetowych wydawców, księgarniach internetowych i blogach.

Wyróżniono następujące typy i podtypy książek:

- ruchome:
  - rozkładanki (w tym rozkładanki w pionie – *upside-down*),
  - harmonijki (zwane *leporello*),
  - metamorfozy,
  - z otworami (w tym pozycje wyposażone w okienka, publikacje typu książki-tunelu – *tunnel-book* i typu *peepshow*),
  - z suwakami kołowymi (*volvella*),
  - arlekinady,
  - karuzele,
  - „pociągnij i porusz” (typu *pull-tabs*),
  - „dobieranki” (typu *mix and match*),
  - „ubieranki” (typu *paper doll*);
- wzbogacone:
  - gry,
  - z niezależnymi dodatkami,
  - z elementami uzupełniającymi,
  - kolorowanki/uzupełnianki,
  - do dotykania,
  - ćwiczące spostrzegawczość (typu *hidden object*),
  - interaktywne;
- o nietypowym kształcie:
  - z „wykrojnika”,

- zawierające się w walizeczkach itp.;
- niewykonane z papieru:
  - gumowe,
  - plastikowe,
  - piankowe,
  - materiałowe¹⁵.

W bazie znalazły się pozycje reprezentujące niemal wszystkie typy i podtypy książek zabawek, nie ma w niej żadnej książki, która wykonana byłaby z plastiku. W Tabeli 1 przedstawiono dane ilościowe i procentowe dotyczące każdego wyróżnionego typu i podtypu.

Tabela 1. Zestawienie typów i podtypów książek zabawek, liczba pozycji, które należą do danego typu i procentowy udział tych typów w całości bazy BDKZ

Nazwa typu	Nazwa podtypu	Liczba pozycji	Procentowy udział w całości
Ruchome	Rozkładanki	73	6,3%
	Harmonijki	16	1,4%
	Metamorfozy	4	0,3%
	z otworami: okienka	38	3,3%
	z otworami: tunnel books	1	0,1%
	z otworami: peepshow	5	0,4%
	z suwakami kołowymi	14	1,2%
	Arlekinady	33	2,8%
	Karuzele	1	0,1%
	„pociągnij i porusz”	67	5,7%
	„dobieranki”	1	0,1%
	„ubieranki”	14	1,2%
	Wzbogacone	Gry	22
z niezależnymi dodatkami		379	32,4%
z elementami uzupełniającymi		336	28,8%
kolorowanki / uzupełnianki		71	6,1%
do dotykania		25	2,1%
ćwiczące spostrzegawczość		1	0,1%
Interaktywne		9	0,8%
O nietypowym	z "wykrojnika"	28	2,4%

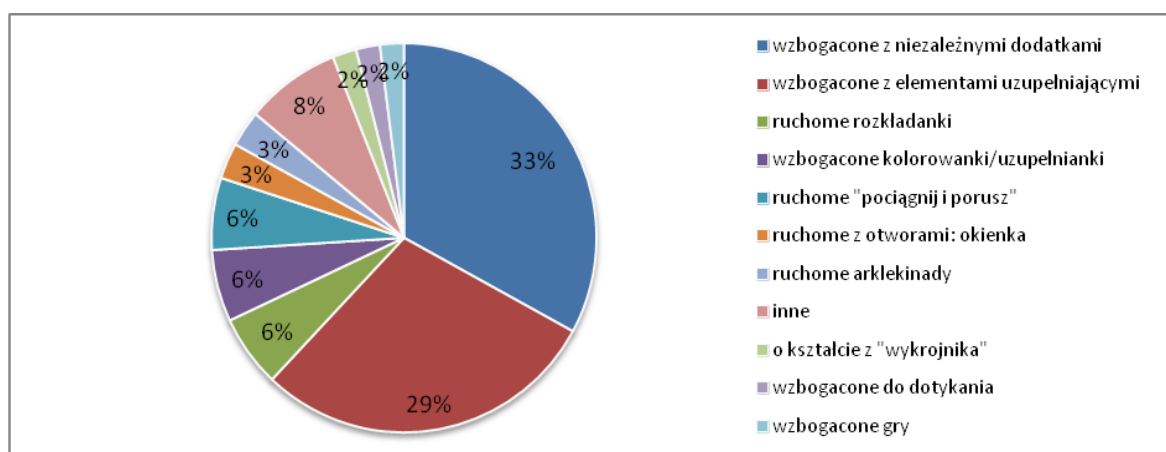
¹⁵ Zob. A. Sołtysiewicz, s. 188–192.

kształcie	zawierające się w walizeczce itp.	13	1,1%
Niewykonane z papieru	Gumowe	2	0,2%
	Piankowe	11	0,9%
	Plastikowe	0	0%
	materiałowe	4	0,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDKZ.

Największa liczba tytułów znajdujących się w bazie należy do podtypu książek zabawek wzbogaconych, do których dołączony jest jakiś dodatek – grupa ta liczy 379 pozycji, co stanowi 33% wszystkich książek z bazy BDKZ. Kolejnym co do wielkości podtypem książek zabawek jest grupa pozycji wyposażonych w element uzupełniający; w bazie znajduje się 336 takich pozycji, czyli 28% wszystkich tytułów. Następne w kolejności podtypy książek zabawek są znacznie mniej liczne – ruchome rozkładanki, wzbogacone kolorowanki i uzupełnianki oraz ruchome książeczki typu „pociągnij i porusz” stanowią (każda z nich) po 6% wszystkich zgromadzonych w bazie pozycji. Inne podtypy książek zabawek występują sporadycznie, a czasem nawet pojedynczo – ogółem nie stanowią one więcej niż 15%. Na Wykresie 4 ukazano udział procentowy 10 najliczniejszych podtypów książek zabawek w bazie BDKZ.

Wykres 4. Dziesięć największych procentowo typów książek zabawek

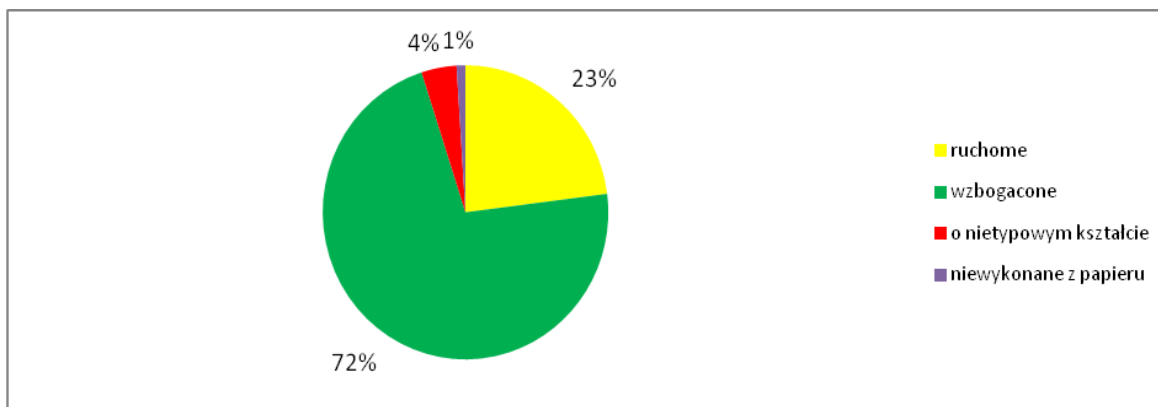

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDKZ.

Na Wykresie 5 przedstawiono natomiast udział poszczególnych typów książek (po zsumowaniu wszystkich wchodzących w ich skład podtypów) w bazie. Najliczniejszym typem jest grupa wzbogaconych książek zabawek, która stanowi znaczną większość – 843

pozycje, czyli 72%. Drugim dużym typem książek zabawek są książki ruchome – w bazie występuje 267 takich pozycji, co stanowi 23%. Pozostałe typy to odpowiednio: 41 książek (4%) o nietypowym kształcie i 17 publikacji niewykonanych z papieru.

Wykres 5. Procentowy udział poszczególnych typów książek zabawek w bazie BDKZ

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDKZ.

Przytoczone dane pozwalają stwierdzić, że polskie wydawnictwa najczęściej publikują aktywizujące lub ruchome książki zabawki. Podtypem preferowanym przez wydawców są publikacje wyposażone w dodatki i elementy aktywizujące. Książki takie wpisują się w trend obecny na rynku czasopism, które bardzo często wyposażane są w dodatki. Pozycje te są łatwiejsze do wypromowania dzięki możliwości wykorzystania chwytliwych haseł reklamowych opierających się na istnieniu dołączanego dodatku.

W bazie BDKZ znajduje się 125 tytułów, w których opisie bibliograficznym występuje pole „Dodatek”. Jednakże z danych dotyczących podtypów książek z tej bazy wynika, że aż 410 pozycji to książki zabawki wzbogaczone (z dodatkami, grami itd.) – w katalogu komputerowym BN brak danych na ten temat. W Tabeli 2 zestawiono dołączane do książek przedmioty.

Tabela 2. Spis zarejestrowanych w bazie BDKZ rodzajów dodatków i liczba pozycji, do których są one dołączane

Dodatek	Liczba
12 figurek + plansza do gry	7
12 modeli smoków	1
4 klocki	1
discman + 4 dyski optyczne (cd)	1
flamaster	5

flamaster + karty		2
kalejdoskop + 3 dyski do kalejdoskopu + 6 dysków z obrazkami		1
kalkulator		1
karty do gry		2
klocki		1
klocki lego		5
kompas + teleskop + model do składania		1
kreda		7
kredki		3
kredki + naklejki		7
magnesy		24
melodyjki		1
model do składania		1
model statku		1
naklejki		5
nuty		3
okulary 3d		12
pisak		8
plansza + zasady gry		1
układanka		5
zegar		1
zabawki	zabawka – helikopter	1
	zabawka - interaktywna różdżka	1
	zabawka - interaktywny pasek na rękę	1
	zabawka - lokomotywa	2
	zabawka - panel dźwiękowy	1
	zabawka - samochodzik	10
	zabawka – samolocik	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych BDZKZ.

Z danych przedstawionych w Tabeli 2 wynika, że bardzo często do publikacji dołączane są magnesy (do 24 tytułów), zabawki (18) i okulary 3D (12). Zdarza się, że dodatek jest

wartościowy, do jednej z pozycji dołączone były kompas i teleskop, a do innej discman wraz z czterema CD.

CHARAKTERYSTYKA NAJWIĘKSZYCH WYDAWCÓW I PRZEGLĄD TWÓRCÓW KSIĄŻEK ZABAWEK

Opierając się na danych zawartych w bazie BDKZ można stwierdzić, że największym producentem książek zabawek w Polsce jest Olesiejuk, w skład tego wydawnictwa wchodzi Firma Księgarska Olesiejuk i Wydawnictwo Olesiejuk. Dorobek Olesiejuka w branży książek zabawek to aż 561 publikacji, które stanowią 48% wszystkich pozycji tego typu. W okresie 2004–2008 publikacja książek zabawek Olesiejuka systematycznie rosła (2004 – 8, 2005 – 18, 2006 – 27, 2007 – 72), a w 2008 osiągnęła poziom 120 pozycji wydawanych rocznie. W kolejnym roku nastąpił gwałtowny spadek – do wyłącznie 37 tytułów. Od 2009 roku liczba wydawanych książek zabawek waha się od 128 (2011) do 68 (2010).

Powstała w 1994 roku Firma Księgarska Olesiejuk zajmuje się dystrybucją książek. Przedsiębiorstwo założyli bracia Jacek i Krzysztof Olesiejukowie. Pierwszą siedzibą firmy była Warszawa, a w 2002 roku przeniosła się ona do Ożarowa Mazowieckiego. W 2003 roku właściciele przedsiębiorstwa postanowili zająć się również wydawaniem książek i założyli Wydawnictwo Olesiejuk¹⁶.

Wydawnictwo Olesiejuk zajmuje się publikowaniem książek wielu gatunków. Olesiejuk wydaje głównie książki dla dzieci i młodzieży, poradniki (najczęściej kulinarne), encyklopedie i leksykony. Wydawnictwo współpracuje z wieloma znanymi wydawcami z Europy¹⁷.

Według danych z *Ruchu Wydawniczego w Liczbach* w latach 2004–2011 Wydawnictwo Olesiejuk wydawało różne liczby tytułów w wahających się nakładach. W 2004 roku, a więc w drugim roku działalności wydawnictwa opublikowano 112 tytułów w nakładzie 830 tysięcy egzemplarzy. Dane z 2008 roku wskazują na osiągnięcie przez wydawnictwo niezwyklego sukcesu komercyjnego: wydano 499 tytułów, których ogólny nakład wyniósł blisko 2,5 miliona egzemplarzy.

Drugim co do wielkości producentem książek zabawek jest Wydawnictwo Egmont Polska. W bazie BDKZ znajduje się 139 publikacji tego wydawnictwa. Liczba publikowanych przez Egmont pozycji wahała się. W latach 1996 i 1997 powstało tylko po jednej książce zabawce,

---

¹⁶ Zob. *O nas – Wydawnictwo Olesiejuk*, [online] <http://www.wydawnictwoolesiejuk.pl/o-nas/> [dostęp: 29.04.2013]; *Firma Księgarska Jacek Olesiejuk*, [w:] Wikipedia, wolna encyklopedia, [online] http://pl.wikipedia.org/wiki/Firma_Ksi%C4%99garska_Jacek_Olesiejuk [dostęp: 29.04.2013].

¹⁷ Zob. *O nas – Wydawnictwo...*

w roku 1999 i 2002 po dwie. W latach 2002–2006 w ofercie tego wydawnictwa nie pojawiła się żadna tego typu publikacja. Od 2007 roku Egmont wydawał więcej książek zabawek: 17 w 2007, 20 w 2008, 17 w 2009, 12 w 2010, 22 w 2011 i aż 45 w 2012 roku.

Wydawnictwo Egmont Polska jest krajowym oddziałem duńskiego Wydawnictwa Egmont, które działa na całym świecie. Wydawnictwo Egmont powstało w 1878 roku w Kopenhadze. W wielu krajach znane jest szczególnie z publikacji książek wydawanych na licencji Disneya. Polski Egmont powstał w 1990 roku, a jego pierwszą publikacją był komiks z przygodami Kaczora Donalda. Wydawnictwo specjalizuje się w wydawaniu książek i czasopism dla dzieci i młodzieży. Obecnie jest to największy wydawca w branży książki dziecięcej¹⁸.

Liczba tytułów i wielkość nakładów Wydawnictwa Egmont Polska w okresie od 2003 do 2011 roku wahała się. W 2003 roku wydano jedynie 11 tytułów w nakładzie 70 tysięcy egzemplarzy. W następnych dwóch latach liczby te wzrosły: w 2004 roku wydano 121 tytułów o nakładzie niemal dwóch milionów, a w 2005 – 93 tytuły o nakładzie bliskim 1,5 miliona sztuk. Liczba wydawanych tytułów i nakłady wydawnictwa w 2006 roku były dość niskie – 43 tytuły i jedynie 750 tysięcy egzemplarzy. W kolejnych latach liczba wydawanych tytułów i ich nakłady zwiększały się w znacznym stopniu i utrzymywały się na wysokim poziomie. Egmont wydawał od 256 (2010) do 350 (2009) tytułów rocznie w nakładach wahających się od 1,8 (2010) do blisko 3 milionów (2009) egzemplarzy.

Trzecim wydawnictwem, które opublikowało najwięcej książek zabawek, jest Wydawnictwo Debit. W bazie BDKZ znajduje się 91 pozycji tego wydawcy, najwięcej z nich powstało w 2007 i 2008 roku – odpowiednio 21 i 27 egzemplarzy. W ostatnich dwóch latach Debit wydał jedynie 4 tytuły książek zabawek: w 2011 – 3, a w 2012 – 1 tytuł.

Wydawnictwo Debit powstało w 1991 roku w Bielsku-Białej i od początku swoją działalność nastawiało na publikowanie książek dla dzieci i młodzieży. Oprócz tych pozycji wydaje również podręczniki szkolne, wydawnictwa popularnonaukowe, albumy i encyklopedie¹⁹.

W porównaniu z Olesiejukiem i Egmontem Wydawnictwo Debit jest dużo mniejsze. *Ruch Wydawniczy w Liczbach* rejestruje jedynie dane dotyczące produkcji Debitu z lat 2007–2009. Największą liczbę tytułów firma wydała w 2008 roku – było to 90 pozycji o łącznym nakładzie 650 tysięcy egzemplarzy.

---

¹⁸ *O Wydawnictwie*, [online] http://www.egmont.pl/pl/o_wydawnictwie/firma/ [dostęp: 29.04.2013].

¹⁹ *Zob. O nas*, [online] http://www.wydawnictwo-debit.pl/cms,6,o_nas.html [dostęp: 29.04.2013].

Jak już wspomniano, niewielu twórców jest autorami większej liczby książek zabawek. Do tych, którzy stworzyli najwięcej książek zabawek zarejestrowanych w bazie BDKZ należą: Agnieszka Frączek, Andrzej Chalecki, David Crossley, Disney Storybook Artists, Lucy Cousins, Aneta Witecka, Bob Bampton, Adam Devaney, Francisca Valiente, Ewa Karwan-Jastrzębska, Nancy Parent, Elżbieta Sadowska, Tristán, Genny Haines i Karol Kinal. Pokróćce opisano sylwetki siedmiu spośród wymienionych piętnastu twórców. Tak ograniczona liczba związana jest z brakiem informacji biograficznych dotyczących tych postaci w dostępnych źródłach. W ośmiu przypadkach nie udało dowiedzieć się niczego ponad to, że osoby te są autorami lub ilustratorami książek dla dzieci.

Autorką największej liczby pozycji (34), które znajdują się w bazie BDKZ jest Agnieszka Frączek (w *Przewodniku Bibliograficznym* odnotowano łącznie 122 książki jej autorstwa²⁰).

Agnieszka Frączek to językoznawca pracujący w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego. W 2012 roku uzyskała stopień doktora habilitowanego. Jest redaktorką naukową *Wielkiego słownika polsko-niemieckiego, niemiecko-polskiego* PWN (wyróżnionego przez *Magazyn Literacki Książki* tytułem Książki Roku 2010)²¹. Poza działalnością naukową zajmuje się tworzeniem wierszy i opowiadań dla dzieci. Jest laureatką Nagrody Edukacja XXI (2008) i Nagrody im. Marii Weryho-Radziwiłłowicz, a jej zbiór wierszy dla dzieci *Kanapka i innych wierszy kapka* został wyróżniony przez IBBY jako Dziecięcy Bestseller Roku²².

Wiele książek zabawek autorstwa Agnieszki Frączek zilustrował Andrzej Chalecki (w bazie BDKZ znajdują się opisy 26 pozycji). Wszystkie te pozycje wydała Agencja Wydawnicza Jerzy Mostowski. *Przewodnik Bibliograficzny* rejestruje zaś ogółem 39 książek ilustrowanych przez tego artystę²³.

Andrzej Chalecki z wykształcenia jest ekonomistą, posiada firmę graficzną Magia Wyobraźni. Firma ta zajmuje się oprawą graficzną bajek, kolorowanek i gier dla dzieci oraz tworzeniem ilustracji okazjonalnych i logotypów. W ilustratorskim dorobku Andrzeja Chaleckiego znajdują się książki dla dzieci wykonywane na zamówienie firm AWM, Bauer, Felberg, Operon, Pasja, Phoenix Press²⁴.

---

²⁰ Zob. *Przewodnik Bibliograficzny (MARC 21, 1973-)*, [online] <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=23> [dostęp: 29.04.2013].

²¹ Zob. *Agnieszka Frączek*, [online] <http://www.wyd-literatura.com.pl/autor/agnieszka-fraczek.html> [dostęp: 29.04.2013]; *Nauka Polska*, [online] <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=96326&lang=pl> [dostęp: 29.04.2013].

²² Zob. *Agnieszka Frączek*, dz. cyt.

²³ Zob. *Przewodnik Bibliograficzny*...

²⁴ Zob. *Magia Wyobraźni*, [online] http://chalecki.com/01_o_sobie.html [dostęp: 29.04.2013].

Kolejnym twórcą książek zabawek jest Lucy Cousins, autorka 13 książek zabawek znajdujących się w bazie BDKZ, w *Przewodniku Bibliograficznym* zarejestrowano natomiast 19 jej dzieł, wszystkie z nich wydało wydawnictwo Endo. Książki Lucy Cousins rozeszły się na całym świecie w ponad 30-milionowym nakładzie²⁵.

Lucy Cousins urodziła się w 1964 roku w Wielkiej Brytanii w rodzinie artystów. Ukończyła ona Royal College of Art i Politechnikę w Brighton. Jest autorką i ilustratorką książek dla dzieci²⁶. W 1990 roku stworzyła pierwsze książeczki o Mysi – *Mysia idzie spać* (ang. *Maisy goes to bed*) i *Mysia na basenie* (ang. *Maisy goes swimming*), które stały się światowymi bestsellerami. Mysia była również bohaterką telewizyjnego serialu animowanego²⁷. Oprócz serii o Mysi Lucy Cousins stworzyła również inne książeczki, między innymi: *Jazzy in the jungle* i *Za Za's Baby Brother* (do tej pory niewydane w Polsce). Wiele z jej książek zostało nagrodzonych w różnych konkursach na całym świecie, za *Domek Mysi* przyznano jej nagrodę Bologna Ragazzi w kategorii „Non fiction”²⁸.

Wiele książek zabawek ilustruje Aneta Witecka, jest ona ilustratorką 14 książek zabawek zarejestrowanych w bazie BDKZ, zaś *Przewodnik Bibliograficzny* odnotowuje 19 pozycji opatrzonych jej rysunkami – wszystkie zostały wydane przez Wydawnictwo Egmont Polska w 2012 roku.

W 2006 roku Aneta Witecka ukończyła Akademię Sztuk Pięknych w Łodzi na kierunku grafika artystyczna. Jest właścicielką warszawskiego Studia Graficznego UP. W przeszłości związana była między innymi z Wydawnictwem Egmont Polska²⁹.

Jedną z autorek książek zabawek jest również Ewa Karwan-Jastrzębska. W bazie BDKZ znajduje się 8 książek zabawek jej autorstwa. Jest to jednakże dość niewielka część literackiego dorobku tej artystki – w *Przewodniku Bibliograficznym* zarejestrowano 36 książek jej autorstwa³⁰.

---

²⁵ Zob. *Przewodnik Bibliograficzny...*; *Walker Books – Lucy Cousins*, [online] <http://www.walker.co.uk/contributors/Lucy-Cousins-1720.aspx> [dostęp: 29.04.2013].

²⁶ Zob. *Lucy Cousins*, [w:] Wikipedia, The Free Encyclopedia, [online] http://en.wikipedia.org/wiki/Lucy_Cousins [dostęp: 29.04.2013]; *Q & A with Lucy Cousins*, [online] <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/authors/interviews/article/54137-q-a-with-lucy-cousins.html> [dostęp: 29.04.2013].

²⁷ Zob. tamże; *Walker Books...*

²⁸ Zob. tamże.

²⁹ Zob. *Aneta Witecka*, [online] <http://www.goldenline.pl/aneta-witecka/> [dostęp: 29.04.2013].

³⁰ Zob. *Przewodnik Bibliograficzny...*

Ewa Karwan-Jastrzębska jest absolwentką filologii polskiej na Uniwersytecie Warszawskim. Od 2005 roku wraz z mężem, Markiem Karwan-Jastrzębskim prowadzi spółkę autorską, która zajmuje się pisaniem scenariuszy i powieści. Przez wiele lat pracowała jako dziennikarka w radiu i telewizji³¹. Jako autorka dla dzieci zadebiutowała w 1993 roku książką pod tytułem *Miś Fantazy w Krainie Wiecznego Słońca*. Dzieła jej autorstwa wydawało wiele wydawnictw, między innymi Wydawnictwo Egmont Polska, Nasza Księgarnia i Znak³².

Amerykanka Nancy Parent również zajmuje się tworzeniem książek zabawek, jest autorką 8 pozycji z bazy BDKZ. Wszystkie opublikowało Wydawnictwo Olesiejuk w 2012 roku. *Przewodnik Bibliograficzny* rejestruje ogółem 26 tytułów jej autorstwa³³.

Nancy Parent napisała teksty ponad 75 książek dla dzieci, między innymi *Oh Bother! It's the Easter Bunny*, który znajduje się na dziecięcej liście bestsellerów Publisher Weekly. Jej prace to w większości teksty stworzone na potrzeby wydawnictw takich jak Disney (z którym była związana między innymi jako koordynator produkcji i scenariusza filmów *Księżę i żebrak* oraz *Mała Syrenka*). Nancy Parent tworzy między innymi książeczki z serii *Clifford Wielki Czerwony Pies* oraz *Kubuś Puchatek*³⁴.

Twórcą książek zabawek jest także mieszkająca w Wielkiej Brytanii Genny Haines. W bazie BDKZ znajduje się 8 zilustrowanych przez nią książek zabawek. *Przewodnik Bibliograficzny* rejestruje natomiast 14 tytułów związanych z tą ilustratorką³⁵.

Genny Haines zajmuje się tworzeniem rysunków wykorzystywanych w książkach, grach i kartkach okolicznościowych. Artystka studiowała projektowanie graficzne w Republice Południowej Afryki. Przez wiele lat pracowała w firmie reklamowej w Szwajcarii. Ilustrowaniem książek dla dzieci zajmuje się od ponad 12 lat³⁶.

WNIOSKI

Na podstawie analizy bazy danych BDKZ można wysnuć wnioski dotyczące stanu polskiej branży książek zabawek. Przede wszystkim, wydawanie książek tego typu nie było popularne do 1989 roku. Więcej książek zabawek powstawało w latach 90. XX i na początku XXI wieku. Gwałtowny rozwój tej gałęzi rynku nastąpił w 2007 roku, a najwięcej pozycji

---

³¹ Zob. *Ewa Karwan-Jastrzębska*, [w:] Wikipedia, wolna encyklopedia, [online] http://pl.wikipedia.org/wiki/Ewa_Karwan-Jastrz%C4%99bska [dostęp: 29.04.2013].

³² Zob. tamże.

³³ Zob. *Przewodnik Bibliograficzny*...

³⁴ Zob. *Nancy Parent BIO*, [online] <http://www.graphicinstincts.com/npbio.htm> [dostęp: 29.04.2013].

³⁵ Zob. *Przewodnik Bibliograficzny*...

³⁶ Zob. *Genny Haines*, [online] <http://www.gennyhaines.com/about.html> [dostęp: 29.04.2013].

tego typu wydano w 2008 roku. W dalszych latach produkcja książek zabawek utrzymywała się na porównywalnym poziomie, co wskazuje na to, że publikacje takie cieszą się stałym zainteresowaniem.

Książki zabawki znajdują się w ofercie wydawniczej wielu wydawnictw i oficyn, najczęściej jednak nie stanowią one podstawy ich ofert. Liderem rynku książek zabawek są trzy wydawnictwa, których pozycje zdominowały tę gałąź produkcji książek dla dzieci – Wydawnictwo Olesiejuk, Egmont i Debit. W przypadku tych firm, książki zabawki stanowią istotną część oferty wydawniczej.

W przypadku twórców książek zabawek nie można stwierdzić grupy autorów lub ilustratorów, którzy odpowiadają za stworzenie wielu dzieł tego typu. Najwięcej książek zabawek napisała Agnieszka Frączek, która jest autorką 34 pozycji. Ilustratorem, który często zajmuje się opracowaniem strony graficznej książek zabawek, jest Andrzej Chalecki, odpowiedzialny za współtworzenie 26 z nich. Jednak w tym przypadku nie możemy mówić o dominacji jakiegoś autora lub ilustratora w domenie książek zabawek.

Niewiele dostępnych na rynku książek zabawek to pozycje stworzone przez polskich autorów lub ilustratorów, przeważająca część pozycji tego typu to tłumaczenia z języków obcych.

Większość książek zabawek wchodzi w skład serii wydawniczych, najczęściej są to: *Baśniowe Opowieści* i *Książeczka Dźwiękowa* Wydawnictwa Olesiejuk oraz *Książniczka* Egmontu i *Wesołe Bajki : puzzle* Agencji Wydawniczej Jerzy Mostowski.

Przeważająca część książek zabawek to pozycje oryginalne, które nie są oparte na innych, klasycznych tytułach. Jednakże niektóre z nich to adaptacje znanych dzieł literackich, opatrzone elementami ruchomymi lub wzbogacającymi nowe wydania baśni, bajek, legend narodowych i podań ludowych oraz książeczki oparte na opowieściach biblijnych.

Na rynku występują wszystkie wyróżniane typy i podtypy książek zabawek, oprócz książek wykonanych z plastiku. Największa liczba tytułów należy do podtypu książek zabawek wzbogaconych, do których dołączony jest jakiś dodatek, w następnej kolejności można wyróżnić: książki wyposażone w element uzupełniający, ruchome rozkładanki, wzbogacone kolorowanki i uzupełnianki oraz ruchome książeczki typu „pociągnij i porusz”. Inne podtypy książek zabawek występują sporadycznie, a czasem nawet pojedynczo. Przeważającą grupę stanowi typ wzbogaconych książek zabawek, dalej książki ruchome,

niewiele jest książek o nietypowym kształcie, a bardzo nieliczne są pozycje niewykonane z papieru.

Najczęściej do książek zabawek dołączane są dodatki w postaci magnesów, zabawek, naklejek i okularów 3D.

Książki zabawki charakteryzują się zatem dość dużą odmiennością i są rodzajem książek przeznaczonych dla dzieci, które cieszą się powodzeniem wśród czytelników oraz rodziców. Na tym rynku działają głównie trzy wydawnictwa, których ofertę stanowi duża liczba książek zabawek.